

Az 50+ generáció ICT kapcsolatainak vizsgálata (I. rész)

Az informatika eszköz ahhoz is, hogy a társadalom idősebb tagjai részesei lehessenek az életnek, közéletnek.

Az információs társadalom újrendezi a társadalmi erőforrásokhoz, az információkhoz való hozzáférést. A tanulmány az 50 feletti technológiához fűződő viszonyát tárgyalja, külön hangsúlyt kap a kommunikáció és a generációk közti együttműködés kérdésköre.

A 2008-ban megvalósult feltáró jellegű kutatássorozat kvalitatív szakaszának egyes rész-eredményeit kiemelve fókuszba kerül a fiatalok szerepe és lehetőségei az idősök támogatásában, lehetséges felelősségük az idősök információs társadalomba történő befogadása kapcsán.

Kulcsszavak:
50+, ICT,
intergenerációs
tudástranszfer,
internet

„A legnehezebb arra rájönni, hogy mi az az elengedhetetlenül fontos, amit még meg kell tanulni.” (Csepeli)

BEVEZETÉS

Az aktív öregedés modelljével, a társadalmi kirekesztettség elleni fellépéssel minden fejlett ország – a társadalom gazdasági és erkölcsi állapotától függő intenzitással – foglalkozik. A legtöbb fejlett országban az informatika eszköz ahhoz is, hogy a társadalom idősebb tagjai részesei lehessenek az életnek, közéletnek. Az információs társadalom újrendezi a társadalmi erőforrásokhoz, az információkhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáférést (Kandikó, 2002).

A látható demográfiai folyamat eredményeként új társadalomszerkezet jön létre, és ez a folyamat 2010-től várhatóan még jobban felerősödik: a korábbi időszakokhoz képest lényegesen kevesebb fiatal és középkorú, és sokkal több idős munkavállaló, nyugdíjas és idős ember lesz. Társadalmainknak sürgetően meg kell találnia a módját, hogyan hozzák felszínre a fiatalok, a fiatal idősök és az idősök rejtett lehetőségeit. Minden érintett közreműködésére szükség lesz: a képességek és tapasztalatok kölcsönös átadásán, a kölcsönös segítségnyújtáson alapuló, újfajta szolidaritást kell kialakítani a generációk között.

A tanulmány az 50 feletti technológiához fűződő viszonyát tárgyalja, külön hangsúlyt kap a kommunikáció és a generációk közti együttműködés kérdésköre. Fókuszba kerül a fiatalok szerepe és lehetőségei az idősök támogatásában, lehetséges felelősségük az idősök információs társadalomba történő befogadása kapcsán.

A szerencsésebb országokban az idős kor aktivitással telj; az idős ember példaadó, az idős kor a lehetőségek kiélésének időszaka is. Bár ott is probléma az elmagányosodás, és ott is igaz, hogy minden életminőség-mutató rosszabbodik az életkor előrehaladtával, de a társadalmi kirekesztettség és az ebből fakadó pszichés problémák (depresszió, pszichoszomatikus betegségek) aránya alacsonyabb. A magyar idősök között a feleslegesség érzése, a depresszió öngerjesztő módon él, burjánzik, és szedi áldozatait. A negatív társadalmi magatartást az idősök is gyakran legitimálják azzal, hogy magukat is feleslegesnek látják, és életmódjuk is ennek megfelelően bezárkózó, jó kedélyük a múlté.

Mind az idős korban normális változások, mind a betegségek, mind pedig a civilizáció társadalmi változásai jelentősen hozzájárulnak az idős kori „magányosság” kialakulásához. A magányosság elsődlegesen lélektani zavarként jelenik meg akkor, ha az egyén a valakihez, valamihez és

a valahova tartozás szükségletét nem tudja kielégíteni. Az így kialakuló frusztrációs feszültség megbonthatja a testi-lelki-szociális egészség homeosztázisát és ún. magánybetegségeket indíthat el. A Ben-Gurion egyetem kutatói az alábbiakban foglalják össze az öregek legfontosabb problémáit:

- nem férnek hozzá olyan releváns szolgáltatásokhoz, információkhoz, melyek igénybe vehetők és fontosak volnának számukra,
- növekvő magányérzés,
- fölöslegesség érzése,
- fokozatos memória-csökkenés, orientációcsökkenés – amely rontja az énképet, depresszióhoz vezethet, s ez pozitív visszacsatolással tovább növeli a magány és a fölöslegesség érzését, fokozva a lelki betegséget.

A ma idős korba kerülőknek egyre kevesebb gyermeke, egyre kevesebb unokája van, ők maguk is eltérő gyermekszámú családból származnak, kevesebb hozzájuk hasonló korú testvérük és unokatestvérük van. A kiterjedt családi támogató rendszer egyre kevesebb személyre korlátozódik, a megnövekedett földrajzi mobilitás pedig még ezt a kisebb létszámú családot is megosztja. A kapcsolati háló alakulásában jelentős a korfaktor. A közösség nagyságától, a családtagok közt kialakuló viszonytól függően mozdul el az idős személyek kapcsolati rendszere pozitív vagy negatív irányba, amit például az internethasználat, a kapcsolati háló virtuálisan – vagy virtuálisan is – gondozott része nagymértékben módosíthat.

A fiatalabb idősök jelenleg az áldozatai a digitális szakadéknak, de lehetnek a legfőbb haszonélvezői is a közeljövőben. (*Andorka Rudolf a 60 év fölöttieket tekinti öregnek, és megkülönbözteti a 70 éven felülieket, akik az „idős öregek” kategóriájába sorolhatók a magyar viszonyok között.*) Az idős idősök képezik az e-Befogadás egyik fő célcsoportját, moralitásuk mellett függetlenségük megtartását támogatja az „assistive” technológiák használata. Sok esetben számukra nem az egyedüllét jelent problémát, hiszen erre akár függetlenségük megőrzése miatt még törekednek is, sokkal inkább a szociális elszigeteltség, izoláció.

Az idős idősök számára sokszor létfontosságú a technológia használata. A fiatalabb idősök ismerkednek vele és a kevésbé személyes otthonautomatizálás, idősgondozás témakörben érintettek főként, belekóstolva az egészségügyi kérdésekbe is. Azonban ritkán esik szó az 50-65 év közöttiekről. Hogy miért? Mert, ahogy számos kutatásban láthatjuk (Lengyel és tsai, 2003) a foglalkoztatottak érintettségé sokkal nagyobb, míg a munkaerő-piactól távollé-

vő korcsoportok esetén rohamos csökkenés látszik. Különösen azokat fenyegeti a leszakadás veszélye, akiknek nincsen munkaerő-piaci kötődése.

Ha a magyar piacra fókuszálunk, rögtön komoly „részt” találunk. A nyugdíjkorhatár folyamatos emelés alatt áll – napjainkban is egyre újabb és újabb, a gazdasági válság befolyásolta koncepciók látnak napvilágot –, de ma még nem éri el az idős kor határaként gyakrabban használt 65 évet. A munkaerőpiacról való kilépés sok esetben a nyugdíjkorhatár elérése előtt következik be rokkantnyugdíj, korengedményes nyugdíj, előnyugdíj igénybevételével. Magyarországon 2008 januárjában a nyugdíjasok száma 3 053 827 fő, amelyből mindössze 2 090 ezer fő az öregségi nyugdíjasok száma. Meglehetősen magas, 432 ezer fő a korhatár alatti rokkantnyugdíjasok száma és nem kisebb arányú a korengedményes nyugdíj, előnyugdíj (ONYP Statisztikai Évkönyv, 2008). Az ötven év feletiek körében fokozatosan nő az otthonülők száma és aggasztóan magas, 44% azoknak az aránya, akik teljesen bezárkóztak és elszigetelt életet élnek. Az úgynevezett ezüstgeneráció tagjai szinte az emlékeiből élnek, vagyis egyre többször idézik fel a régi időket és a nosztalgiazásba menekülnek. Az 50 évnél idősebbeket (50-65) a teljes népességnél kisebb arányban aggasztják az egészségügyi ellátás költségei (GfK, 2007).

HIPOTÉZISEK

A két kiemelt hipotézis és a validálásukban súlyt képviselő részeredmények egy feltáró jellegű kutatásorozat részét képezik.

H1: Az ICT rövidtávon a generációk fordított irányú együttműködését eredményezi. Az az 50 év fölötti, akinek gyermeke, unokája segít az ICT eszközök használatában, nagyobb arányban válik aktív felhasználóvá, mint akinek nincs ilyen családi segítsége.

„Új tendencia, talán a történelemben most fordul elő első alkalommal egy sajátos szerepcseré, amikor is a fiatalok tanítják a felnőtteket, vagy legalább segítenek nekik. Korábban aszimmetria jellemezte a fiatalok és az idősök viszonyát. Aszimmetria volt a hatalom és tudás területén. A szocializáció iránya az idősből a fiatal felé mutatott. Ez mára megváltozott, megfordult a szocializáció iránya.” (Csepeli, 2006)

A hipotézis alapját a fenti gondolatkör szolgáltatja, igazolása az intergenerációs tudástranszfer ICT-piaci létjogosultságát támasztja alá. A hipotézis felállítása közben megfogalmazódott az a kérdés is, hogy ez vajon az átmenetet jellemző változás-e, vagy tartósan velünk marad.

H2: Az 50+ ma egy karakteres korhatár Magyaror-

szágon, ha ICT relációban gondolkozunk, azaz a szokásos generációs lehatárolásnál korábban kell határt húznunk.

Tekintve a technológiai fejlődés gyorsuló sebességét, vajon hány évet átölelő korcsoportot lehet csoportként kezelni, meddig lehet azonos alapélmény-készletet feltételezni ebben a témakörben? A hipotézisben megfogalmazásra kerülő, a generációkat eltérően jellemző ICT kapcsolatot az 50+ hivatott pontosítani, keresve az eltérést konkrétan leíró korhatárt.

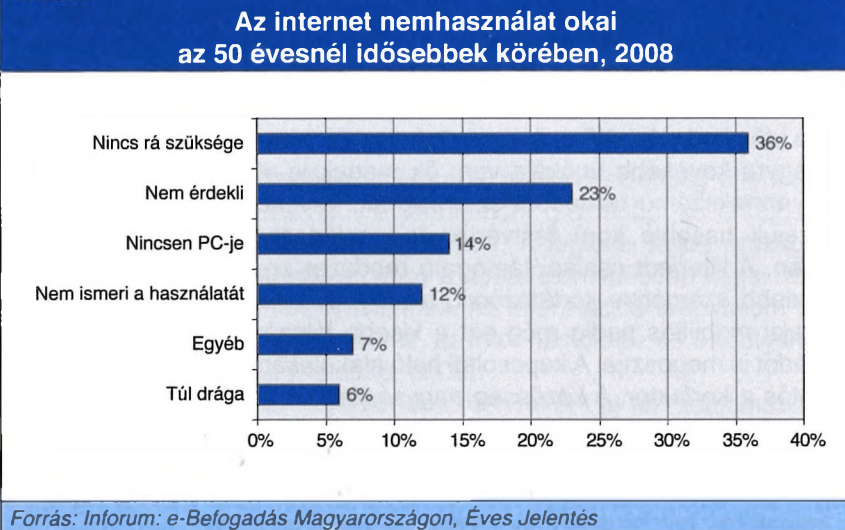
GENERÁCIÓK 50 FELETT

Ha magyar a generációs elnevezések közt kutatunk, láthatjuk, hogy még egy nevében is megosztott „vesztesek és győztesek” generációjáról (1939-1960) beszélünk, szinte teljes egészében beérve az ötven feletti tábora (Hoffmanné, 2003). A kategória idős idősei azonban inkább az előző generáció (1920-38) szülőit, így az 50+ korosztályról mint egységes célcsoportról beszélni még kevésbé volna könnyű és megalapozott, mint az egyes generációkról. A két generáció közti különbségből adódóan nagyon sokáig együtt lesznek jelen a piacon a régi öregek és a most megjelenő látszó 50+-ba beérő újak. A várható élet-tartam növekedésével egyre szélesebbre duzzad ez a kategória és kérdés, hogy a kornál, mint differenciáló tényezőnél maradva, mely csoportokra esik nagyobb figyelem (Wyner, 2007). A számosság, a fizetőképesség vagy az újszerű fogyasztói szokások kiszolgálásának lehetőségei fogják-e dominálni a következő évtizedek marketingirodalmát? További kérdés, hogy tekintve a technológiai fejlődés gyorsuló sebességét, lehet-e egy 20 évet átölelő generációt együtt kezelni, lehet-e egyáltalán azonos alapélmény-készletük a technológiai témakörben?

Az ICT használat mentén a két említett generáció szétválik, bár az internet hazájaként ismert Egyesült Államok legújabb kutatási eredményei lassan ezt is cáfolgatni kezdik. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy míg a 2004-es kutatások 47%-nyi 55 év feletti internethasználót jeleztek (AARP, 2004) – jelentős különbségekkel az egyes korcsoportokban és szemben az akkori magyar 10%-kal –, addig mára ez lényegesen megváltozott, már a 70 év feletti korcsoportja önmagában is eléri ezt a mértéket, míg a megelőző

korcsoportok 70% körül mozognak (AARP, 2009). A Magyar Infokommunikációs Jelentés legutóbbi adatai szerint a legalább 15 éves hazai lakosság körében a számítógép-használat megítélése alig változott a 2008-as év során (BellResearch, 2009). A vizsgálat részletes eredményei arra mutatnak rá, hogy az infokommunikációs eszközök használói egyre szélesebb körű ismeretet szereznek, mind jobban kiismerve magukat a tudás alapú társadalomban, míg a számítógép és az internet használatától elzárkózók egyre kevésbé értik meg a “digitális írástudók” nyelvét.

1. ábra



Az egyik oldalon a mind több funkció mind kiterjedtebb és gyakoribb használata áll, a másikon pedig a mindezekről az előnyöktől elzárt rétegeket találjuk, akiknek egyre nehezebb lesz ledolgozniuk a hátrányukat. Az internetet nem használó idősök körében a távolmaradás oka zömében kognitív jellegű (nincs rá szüksége, nem érdekli), nem pedig materiális természetű (Inforum, 2008). A számítógépet nem használók jellemzően nem észlelik az elszalasztott lehetőségeiket.

1. tábla
50 év feletti internetezők Magyarországon

	Internetezik		Rendszeresen internetezik	
	ezer fő	%	ezer fő	%
50+ lakos	638	16%	560	14%
64+ lakos	94	4,80%	72	3,70%

Forrás: Inforum: e-Befogadás Magyarországon, Éves Jelentés 2008, Fókuszban: az idősödők befogadásának problematikája

Az 50-64 év közöttiek közül sajnos csak minden harmadik dolgozik, pedig ha az 50 év felett a munkaerőpiac szempontjából aktív embereket vizsgáljuk, akkor a számítógép- és az internethasználati mutatóik megközelítik a teljes népesség átlagát. Elgondolkodtató, hogy a még bőven munkaképes korban levő 45-59 éves középkorúaknak is csak mindössze 37%-a szokott számítógépet használni.

A MIJ (Bell Research, 2008) alapján az egyik legriasztóbb és egyben az érintett tudományterületek számára legnagyobb kihívást biztosító megállapítás szerint a számítógépet nem használók jellemzően nem észlelik az elszalasztott lehetőségeiket. Hough és Kobylanski (2009) rámutat, hogy az idősek IT iránti elkötelezettsége hatékonyan növelhető, ha a marketingtevékenység fókuszába helyezzük az életszerűség megtapasztalhatóságát, figyelembe vesszük az adott célcsoport jelenlegi társas kapcsolatainak jellegét, és nem tévesztjük szem elől a fizikai adottságokat sem, pl. a szükséges és ténylegesen birtokolt képesség eltérését, valamint aktívan próbáljuk bevonni a referenciacsoportként működtethető közösségeket.

Kutatások sora foglalkozik a digitális szakadék fölött húzódó hidak keresésével, de a tökéletes, minden piacon működő építőelemeket még nem sikerült megtalálni. Előkelő helyen áll a fiatalok irányából jövő folyamatos támogatás, amelynek feltétele a belépési küszöb elérése és ugyancsak fontos a kommunikáció, ami a profitorientáció irányából ugyanúgy érkezhethet, mint ahogy lehet ez társadalmi célú kommunikáció.

AZ 50+ GENERÁCIÓ ICT KAPCSOLATAINAK DIMENZIÓIT FELTÁRÓ KUTATÁSSOROZAT

A feltáró jellegű kutatássorozat kvalitatív fogyasztói szakasza 2008 szeptember-novemberében zajlott, novemberben a kvantitatív rész, amelyet 2008 decemberében a szakértői szakasz zárt le és egyben tett kerekké. Jelen tanulmány a kvalitatív szakasz egyes részeredményeire fókuszál.

A fogyasztói szakasz a fiatal generáció körében történt kérdőíves megkérdezéssel kezdődött. Az első elem esetén általános kép felvázolása volt a cél, hogyan látja a fiatal generáció az 50+ korosztályt magát, és mi a véleménye az ICT használatukról. Egyrészt a fiatalok 50+ generációval kapcsolatos általános asszociációit próbáltuk feltárni, különös tekintettel a külső megjelenéssel kapcsolatos asszociációkra, másrészt az 50+ generáció kapcsolatát az ICT eszközökkel – mint speciális termékkörrel –, ahogyan a válaszadók látják. A kutatás fókuszában az ICT eszközökkel kapcsolatos ismeretátadás állt. Nemzetközi

kutatások támasztják alá (Seniorwatch, 2007), hogy az 50+ generáció a legtöbb esetben külső segítségre támaszkodik az ICT körébe tartozó eszközökkel való megismerkedés és használat esetén. Leggyakrabban fiatalabbak felől érkezik a segítő jobb, ezért e minta esetében is domináns arányban vártunk pozitív választ. Fontos vizsgálódási pontja a kutatásnak, hogy a családokon belül működik-e ez a fajta szocializáció, vajon a fiatalok képesek-e a családi körből kilépve is működtetni ezt a rendkívül nagy jelentőségű generációs komponenst.

A második lépést az 50+ generáció ICT használóival készített mélyinterjúk képezték, itt közvetve az idősebb generációról és az ICT-vel való kapcsolatról kaptunk információkat. A generáció felnőtt életébe hasított bele a infokommunikációs boom, a mindennapi élet számos újabb alapkövetelmény teljesítése elé állította őket. A háttérben megjelent az ICT-ismeret kényszere a munkahelyeken, minimális idegennyelv-tudást is feltételezve. Ez az első felnőtt generáció, amely az ICT alkalmazásba még nem született bele, de gyors adaptálást elvárva kellene, hogy a mindennapjainak részévé váljon az új technológia. Nem váratlan, hogy nagy számban vannak jelen az idegenkedők, az elutasítók. Mindezeket összegezve célszerűnek tűnt a szociális nyomást csökkentő módszer választása, személyes, a közvetlenséget fokozó mélyinterjúk készítése a generáció ICT eszközöket használó képviselőivel.

Mivel kutatási célként definiáltuk az intergenerációs tudástranszfer vizsgálatát, így szükségesnek láttuk a fiatalabb generáció véleményének alaposabb megismerését a témával kapcsolatban, mégpedig oly módon, hogy közben az érintettségük fokozódjon. Ennek érdekében a fogyasztói mélyinterjúk készítői esszéiben foglalták össze benyomásaikat az 50+ generációról.

Szükséges megértenünk, hogy az ő szemszögükből melyek a legfontosabb momentumok, látják-e saját feladatukat, lehetőségeiket és felelősségüket az idősebb generációk információs társadalomba történő befogadása kapcsán.

FIATAL GENERÁCIÓ – KÉRDŐÍV

A kérdőíves megkérdezés során a mintaválasztás célzott, a vizsgálat az intergenerációs tudástranszferben legaktívabban résztvevő generációkat vizsgálja. Az ismertetésre kerülő eredmények egy kizárólag egyetemisták körében történt kutatás 163 fős mintáján alapulnak. A mintában az egyetemisták különböző korcsoportjai képviseltették magukat: 77 nappali képzésben résztvevő 21-24 éves és 86 levelező mester-

képzésben résztvevő, jellemzően a 30-as éveik elején járó hallgató.

A külsőről alkotott képek közt a leggyakrabban előhívott az ősz hajú, ráncosodó, gyakran szemüveges 50 feletti alakja, ezt követi 25%-os említéssel az ápoltság, igényes. Testképén látszik a sportolás hiánya, megjelennek a plusz kilók, tartása leginkább görnyedt. Szisztematikus átrendeződést látunk az egyes külső képek említési arányaiban, ha megnézzük a nappali és mesterképzésben résztvevők válaszait, a korral előre haladva lényegesen differenciáltabb képet kapunk, nő a korosodás elfogadása, jellemzőinek jobb ismerete.

„A válaszadók háromnegyede támogatta már az idősebb generációk ICT kapcsolatának erősödését, 74,1%-ban pozitív választ kaptunk. A többség (82%) a családon belül megvalósult segítségnyújtást írta le, ezen belül is leginkább a szülők irányába történt a támogatás.”

A generációt jellemző kép után szeretnénk volna meg tudni, hogy konkrétan megvalósult-e tudástranszfer az ICT területen a fiatalabb generáció irányából. Ha igen, akkor a családon belül marad-e a segítségnyújtás, vagy átnyúlt annak határain. A válaszadók háromnegyede támogatta már az idősebb generációk ICT kapcsolatának erősödését, 74,1%-ban pozitív választ kaptunk. A többség (82%) a családon belül megvalósult segítségnyújtást írta le, ezen belül is leginkább a szülők irányába történt a támogatás. Érdekes eredményt mutatnak azok a keresztlelmzések, amelyek a segítségnyújtás megtörténte és a generációról alkotott általános kép közt mérték a lehetséges kapcsolatot (az alábbiakban csupán azokat az összefüggéseket emeljük ki, ahol a Khi-négyzet próba értékei a szokásosan elfogadott 0,05 érték alattiak, vagyis ahol szignifikáns különbséget találtunk a vizsgált változók között). Az ICT-típusú ismeretadásban résztvevők feleannyian (18,3%) látták idősnek ezt a generációt, mint akik még nem segítettek (42,9%). Ugyanígy a testkép tekintetében is jelentős eltérés mutatkozott, míg a nem segítők 70,8%-a, addig a segítőknek csupán 11,3%-a használta a „ráncos” kategóriát a test leírására. Gyakran felmerült a „nincs kapcsolata ezzel a generációval” jelzés, de ez csak kismértékben befolyásolja az öregség irányába eltolódó képet.

Míg az előző kérdés tekintetében nem volt meghatározó a segítségnyújtó kora, hiszen a transzfer létrejötte és az általános kép közt tekintettük át a lehetséges kapcsolatot, addig a segítségnyújtás tényét és

tartalmát érdemes vizsgálnunk korcsoportok szerinti bontásban is, mert az eredmények szignifikáns eltérést mutatnak. Maga a segítségnyújtás ténye 55%-ban valósult meg a nappali, és 83,5%-ban a mesterképzésben résztvevők közt, a segítséget kapó fél legnagyobb arányban a válaszadó saját szülője volt. Eltérő korcsoportokról beszélve (21-23 éves hallgatók, 31-34 éves hallgatók) a szülők életkora is szélesebb skálán mozoghat. A nyitott kérdésekre adott válaszokból látható volt, hogy a nappali képzésben résztvevők szülei gyakran alulról súrolták, néha el sem érték az 50+ generáció határát.

A segítségnyújtás témája szintén szignifikáns eltérést mutat, a fiatalabbaknál egyértelmű eltolódás látható az IT irányába, míg az idősebbeknél emellett még nagy számban megjelenik a mobiltelefonival kapcsolatos segítségnyújtás is. Ha mélyebbre ásunk, a kinek miben segített reláció mutatja, hogy a kifejezetten mobilos tanácsokat szinte kizárólag (71,4%) nagyszülők kapták, míg az internetes

alkalmazásokkal kapcsolatosakat hasonló arányban szülők. A két idősebb generáció ICT-vel való viszonya is különbözően jelenik meg az eredmények alapján. A szülőknek segítők nagyobb arányban (41,8%) jelezték az elutasító attitűdöt, mint a nagyszülőknek segítők (31,3%).

50+ GENERÁCIÓ – MÉLYINTERJÚ

A mélyinterjúk esetén a mintavétel irányítottasága a használatot tűzte ki minimum megvalósuló kritériumként, ettől eltekintve véletlen mintavétel valósult meg. 25 db felhasználói mélyinterjú készült, az interjúk témakatalógust használva 25-30 perc terjedelemben készültek. Rákérdezéssel módszerrel feltárássra került – ha az interjú alanya egyébként nem tért ki rá – az ICT használathoz igénybe vett segítség.

2. tábla
A mintamegoszlás kor, nem szerint

	Aktív		Nyugdíjas
	férfi	nő	férfi
50-55	10	5	
55-60		5	1
60+			4

A témakatalógusban szereplő kérdések három csoportba rendeződtek: az ICT használat, a működteté-

si kérdések és egy általános, a generációt jellemző jelenlegi és jövőképe köré. Az interjúk a mindennapi életben használt eszközöket helyezve a középpontba a privát szférára fókuszáltak. A IT-val való megismerkedés a legtöbb esetben a munkahelyi használattal kezdődött és szinte kivétel nélkül szervezett keretek közt sikerült az alapokat elsajátítani.

Az első tanfolyamok megadták az alaphangot az ismereti kötelezettség elfogadásához, nagymértékben hozzájárultak a távolságtartás, a félelem leküzdéséhez. Szükséges azonban segítség az oktatási anyag tényleges befogadásához, amit az interjúalanyok lényegében megkaptak az interjúalanyok gyermekeiktől. Az otthoni használat nem jelent meg azonnal a munkahelyivel párhuzamban, kellett valami plusz, ami a hasznosságot fokozza. Ez lehet konkrét szituációban megélt hasznosság, amely kézzelfogható eredményt adott vagy kifejezetten a családhoz, családi kapcsolatokhoz kapcsolódó érték. A családon belüli kommunikációs lehetőség az egyik legfontosabb mozgatórugója az ICT használat minőségi fejlődésének. A legtöbb változás a kapcsolatok fenntartása területén következik be, a legnagyobb hasznosság és érzékelhető változás is itt tapasztalható. Míg a családok életébe szinte észrevétlenül kúsznak be az új kommunikációs csatornák, addig ugyanezek az emberek a munkájuk során csak az elvárt szinten építik be az IT által kínált lehetőségeket. A családi kapcsolatok intenzitásának megtartása, a családi kötelék ápolása olyan motivációt biztosít, amelyhez hasonlóan az interjúk körében nem találtunk. A családi kapcsolatok mellett a hobbi és a játék következik a motivációs rangsorban, emiatt további alkalmazások intenzív használata is gyakran jelenik meg a palettán.

Míg a kezdeti lépések kivétel nélkül szervezett keretek közt, oktatási segédlettel támogatva történtek, addig a mindennapi használathoz nagyon kevés a fogódzó. Minden interjúban elhangzott a fiatalabbaktól kért és kapott segítség, nem volt szükség a rákérdezésre. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a segítségnyújtás megvalósul, de ennek módjában és eredményességében már eltéréseket látunk. „A lányom nagy segítség számomra. Többnyire türelmesen segít és magyaráz, persze egy bizonyos határig. Néha elfogy a türelme. Apró lépésenként, de fokozatosan haladok előre, mindig tanulok valami újat” (54 éves, férfi, raktárvezető).

A fiatalabb generációk ICT-hez való viszonya egészen más, digitális generációról beszélünk. Rengeteg kérdés számukra illogikus, a kérdés feltevésének indítékát nem értik, nem tudják a kérdéssel feltevés környezetét, kontextusát empátiával átgondolni. Sok esetben az egyes eszközök fizikai használatával

kapcsolatban merülnek fel olyan kérdések, amelyek egy távkapcsolóval született, billentyűzeten szocializálódott, sms-en, chaten író fiatalnak érthetetlenek és értelmetlenek. Lekezelő válaszaik, az idősebb szemlélő számára hipergyors mozdulataik bizony nem könnyen fogadhatók be. Vajon a tőlük jövő segítségnyújtás miként tudja betölteni a tényleges szerepét, képes-e maradandó ismeretet biztosítani? „Az a baj, hogy ha a fiam mutatja meg, amit kérek, akkor néha követhetetlenek a mozdulatai, mindig meg kell kérnem, hogy lassabban ismétlje meg. Nekem ezért sokszor jobb, ha inkább velem egykorúaktól kérek tanácsot, de ők nem annyira járatosak” (58 éves, nő, turisztikai vállalkozó). A fiataloknak nincs feltétlenül türelmük az idősebbekhez, mivel annyira egyértelmű számukra minden, így kicsit nehezebben lehet őket rávenni, hogy nagyobb megértéssel nyújtsanak segítséget. Ugyanakkor nagy jelentősége van a szerepüknek, hiszen azok, akik számára elérhető a családi támogatás (gyerekek, unokák) sokkal inkább rávehetőek arra, hogy valóban kipróbálják az újdonságokat.

FIATAL GENERÁCIÓ – ESSZÉ AZ 50+ GENERÁCIÓRÓL

A feltáró munka folytatásában nagy jelentőséget tulajdonítottunk a másik fél, jelen esetben a fiatalabb generáció véleményének is. Szükséges megértenünk, hogy az ő szemszögükből melyek a legfontosabb momentumok, látják-e saját feladatukat, lehetőségeiket és felelősségüket az idősebb generációk információs társadalomba történő befogadása kapcsán. Az interjúkat készítő hallgatók a saját környezetükben megismert, az 50+ generációt képviselőkről esszét készítettek témakatalógus segítségével. A bemutatásra kerülő csoport önkényes választás eredménye, leggyakrabban a család, a közvetlen környezet kerül leírásra. A módszer ily módon lehetőséget biztosít a válaszok mélységének növelésére. Az esszé általános leírást tartalmaz a választott csoportról és a bemutatásra kerülő ötveneseik ICT-vel való kapcsolatáról.

A generáció helyzetének megítélése nem mondható pozitívnak. A külső megjelenésről alkotott kép bár differenciáltabban, de tükrözi a kérdőíves megkérdezés eredményeit. A lemondás, beletörődés ütött át a leírásokon, sokkal inkább, mint az aktivitás, vitalitás, ennek megítélése a fiatalabbak részéről talán a leginkább negatív. A kapcsolati háló lecsökkentett méretét és ennek működtetését sem igazán respektálják a fiatalok, akárcsak a szabadidős tevékenységek és a sportolás hiányát. A fiatal generáció prioritással ke-

zeli a szabadidő aktív eltöltését, az élményszerzést, az élmények megosztását az aktívan működtetett széles kapcsolati hálón keresztül. „Legtöbbjüknek nincs rendszeres szabadidős programja, alkalm-szerűen leginkább rokon látogatásokat tesznek, va-lamint szívesen foglalkoznak ház körüli munkákkal. Az általam ismert 50+ generációra szinte egyálta-lán nem jellemző a sportolás” (G. R., MSc-hallgató). „A szomszédokkal, rokonokkal és barátokkal való kapcsolattartást leginkább a munkáról való beszélge-tés, a régi időkről való nosztalgizálás, gyakran a 'pa-naszkodás' határozza meg” (L. Z. MSc-hallgató).

„ICT eszközök használatával elérhető, a családon be-lül is használható kommunikációs csatornák népszerű-sége és használata sejteti azt a motort, motivációs fak-tort, amely továbbgördítheti a lassú fejlődést, kisebb lendületet adva neki.”

Ha a mindennapokat meghatározó infokom-munikációs eszközhasználat után kutatunk, nem néz-hetünk vissza a nagyon távoli múltba, meglehetősen rövid, de annál intenzívebb időszak elemzése áll elő-tünk. Érdekes volt mindezt felfedezni a mai harmin-casok „visszaemlékezéseiben”, pont annyira tűnt az ő életükben hozzáférhetővé váló technológiai újdón-ságnak a vezetékes telefon, a mobil és az IT eszkö-zök, mint 50+ generáció idősebb tagjainak életében a személyautó vagy a televízió. Ezek a saját emlékké-pek még plasztikusabbá teszik a náluk idősebb gene-ráció ezen eszközökkel való kapcsolatáról kialakított véleményüket. „A szocializmus végetérésekor induló új korszakkal, a 90-es évek elején e korosztály 30 év felett volt már. Egy kialakult, biztosnak hitt világú gye-rek- és fiatalok után felnőtként, vagy az akkori idő-sebb generáció, 40-50 év felett, bizony 'újra tanulta' a mindennapokat. Az ekkor nagy léptékkal elterjedő számítástechnika és a digitális világ a demokrácia mellett próbára tette az adott generációkat. Én akkor még gyerek/tini voltam és emlékeim szerint könnyen megszoktam, hogy kazettáról töltöttünk be játékokat a Commodore 64 típusú számítógépre. Vezetékes telefonunk azonban csak 18 éves koromban lett, '95-ben!” (Gy. R. MSc-hallgató).

A legjellemzőbb kapcsolatnak a kényszerből kiala-kult használatot írják le. Egyéb technológiai területek-kel ellentétben a nőket tartják inkább affinisnak, to-vábbi példaként említve a háztartási elektronika gyors adaptálását. A visszaemlékezések által kialakuló együttérzés a fiatalok idősebb generációval szemben támasztott elvárásait nem csökkenti, véleményét nem

tolja pozitív irányba. „Úgy látom, hogy néhány figye-lemreméltó példától eltekintve, az idősebb korosztály-ok csak olyan dolgokra használják az internetet, ame-lyeket nem tudnak megkerülni” (M. K. MSc-hallgató).

ICT eszközök használatával elérhető, a családon belül is használható kommunikációs csatornák nép-szerűsége és használata sejteti azt a motort, motivá-ció faktor, amely továbbgördítheti a lassú fejlődést, kisebb lendületet adva neki. „Érdekes, de a környeze-temben egyre inkább feltűnő jelenség, hogy a fiata-lok elvándorlásával párhuzamosan a szülők, a nagy-szülők társadalmi integrációja gyengül. Kevesebb az interakció közöttük, illetve az idősek és a környezetükben élők között. Úgy látom, kapcsolódásuk többek között ezen a területen válhat a jövőben ki-törési ponttá az ICT-t illetően. Annak érdekében, hogy a kapcsolatot ápol-ják, kénytelenek nyitni az ITC esz-közök irányába, bár elmondható, ez egyelőre szigetszerű képződmény, de kis számban már láttam előfordulását lakóhelye-men” (Sz. N. MSc-hallgató).

A rövid kérdőíves kutatás nem adott támpontot az új öregek megjelenésével kapcsolatos pozitív vé-leményváltozás tekintetében. Mélyebb elemzések segítségével kimutatható volt azonban, hogy a fiata-lokban az 50+ korosztályról élő kép jelentősen külön-bözik, ha a számukra az élet mindennapi és egyben elengedhetetlen részét képező ICT-vel is kapcsolatba hoztuk, azaz az ezzel kapcsolatos segítségnyújtás megvalósulásának szemüvegén keresztül vizsgáltuk.

A KIEMELT KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA A HIPOTÉZISEK VALIDÁLÁSA ÉRDEKÉBEN

Ma, ha valaki nem tudja, hogyan kell használni az új technológiákat, akkor a társadalom egy jelentős ré-sze és számos szolgáltató-szolgáltatás számára nem létezik (Parent, 2008). Ha nem is tekintünk vissza év-százados messzeségekbe példák után kutatva, elég, ha azt mondjuk, hogy a technológia ma ugyanaz, mint 1960-ban a toll volt. Alapvető részévé vált a minden-napi életnek.

A fogyasztói kutatás során az 50+ generáció kép-viselői a kommunikációs szokásaik megváltozásáról számoltak be, a fiatalabb generáció a generációk köz-ti párbeszéd megváltozását vizionálja. A fogyasztói interjúk megerősítették, hogy az ICT-vel való ismer-kedés első lépései az 50+ generáció aktív részénél szervezett keretek közt, legtöbbször a munkahely ösztönzésére történtek. Az ezt követő barátkozásban,

továbblépésben elengedhetetlennek tűnik a fiatalok szerepe, erre a viszonyra a jó kifejezés az együttműködés. Minden esetben elhangzott a fiatalabbaktól kért és kapott segítség. A kezdő tanfolyamok után, a továbblépés nem zökkenőmentes, szinte kivé-

drasztikusabb erő abban, hogy a gyerekek minél korábban váljanak aktív tagjaivá a szociális interaktív mezőnek” (Simó, mélyinterjú). Felismerve az ebben rejlő lehetőségeket, láthatunk az irodalomkutatás alapján egy konkrét példát ezen erő tényleges mozgósítására. Az Egyesült Államokban intergenerációs tréningeket szerveznek középiskolásoknak azzal a céllal, hogy azt tanulják meg, hogyan lehet az időseknek IT tudást átadni (Older Adults Technology Services – nonprofit szervezet, amely az 50 felettek technológiai fejlesztésével foglalkozik). Tanulnak kommunikációs technikát és munkamódszereket, amelyek hatékonyak az idősekkel való együttműködés során.

Érdeemes a kérdéskörrel komolyan foglalkozni, ösztönözni, akár oktatni: egyrészt az ICT-vel kapcsolatos ismeretátadás lehetséges módjait, másrészt a már ismeretek-

tel nélkül segítségre volt szükség az oktatási anyag tényleges befogadásához, amiben támogatást kaptak az interjúalanyok gyermekeiktől. Segítség nélkül nehéz a szintentartás. A gyorsan megtanított alapok nem biztosítanak kellően rugalmas és sűrű biztonsági hálót a kezdő idősebb felhasználóknak ahhoz, hogy saját maguk képesek legyenek folyamatosan tanulva továbblépni.

A fiatal generációk vizsgálata kapcsán megtudtuk, hogy a válaszadók háromnegyede támogatta már az idősebb generációk ICT kapcsolatának erősödését, a többség a családon belül megvalósult segítségnyújtást írta le.

Az előzőekben bemutatott eredmények gondolatiságával ellentétben állnak a nem internetezőkről feltárt eredmények. A legalább 15 éves hazai lakosság közel kétharmada soha, semmilyen formában nem vett részt PC- vagy internethasználatról szóló képzésben, bár a tudásszerzés domináns forrása továbbra is a szervezett oktatás, jelzi a 2008 év végén elkészített Magyar Infokommunikációs Jelentés. Az együttműködés szerepének fontosságát és jelenlegi csekély mértékét hangsúlyozza, miszerint a nem internetezők többségét senki nem bízta a használatra, nem hívta fel a figyelmét személyesen a használat előnyeire, nem nyújtott ilyen típusú segítséget.

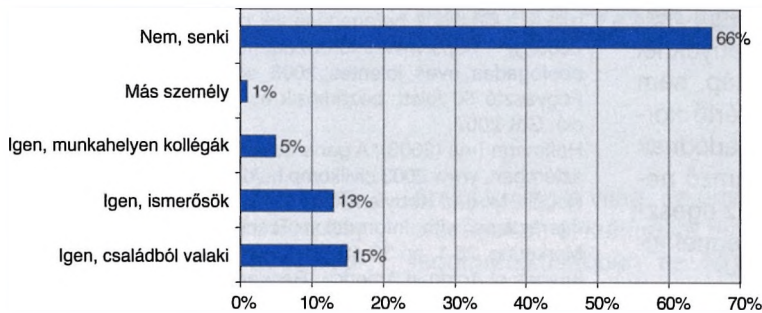
Mivel a fiatalok többsége, a 15 év alattiak közel teljes populációja kerül oktatási keretek közt kapcsolatba az ICT-vel, így egyetértésben a megkérdezett szakértővel, mondhatjuk, hogy: „az ICT az egyik leg-

saját élményekkel bíró idősebb generáció integrációjának pozitív hasznosságát a társadalom és ezen belül is a fiatalok számára. Az aktív hozzáállás elengedhetetlen a résztvevők részéről. Ma még többnyire krízisként tekintenek a fiatalok az öregedő társadalomra, ezen azonban változtatniuk kell, amihez nekik lesz szükségük hathatós segítségre. A munkaerő-piacra kerül lassan az első generáció, amely egy nagyon széles koreloszlású populáció legfiatalabb felnőtt generációjaként praxisát egy olyan piacon kezdi, ahol klienseinek többsége idős ember lesz, hívta fel hallgatóinak figyelmét a Stanford Egyetem. Jelzésértékű az eredmény, próbál rávilágítani az esetleges sztereotip válaszok mögött meghúzódó értékrendre: az ICT-típusú ismeretadásban résztvevők feleannyian látták öregnek az 50+ generációt, mint azok, akik még nem segítettek. Tényként kezelve azt, hogy ez a generáció megfelelő támogatással – lényegi elemként említve a fiatalok irányából érkező folyamatos segítséget – képes megbarátkozni ezzel a kultúrával és aktív használóvá képes fejlődni, az első hipotézisünk igazolást nyert.

A generációkat eltérő módon jellemző ICT használat a nemzetközi irodalomkutatás és a hazai kutatási eredményeink alapján is megállapítást nyert. A generációs határok pontosítása azonban ugyanúgy, problémát jelent, mint a generációs kutatások többségében. Jelenleg egy olyan idős korcsoportról beszélünk, amelynek a szocializációját feltétlenül figyelembe kell venni, azaz, hogy milyen tudással érkezett el

2. ábra

**Biztatta-e már valaki, hogy használja az internetet?
(az internet nemhasználók %-ában)**



Forrás: Inforum: e-Befogadás Magyarországon, Éves Jelentés 2008

az idős korhoz. A 45-59 éves középkorúaknak is csak mindössze 37%-a szokott számítógépet használni és emellett az ötven év feletti körében fokozatosan nő az otthonülők száma és aggasztóan magas azok aránya, akik teljesen bezárkóztak és elszigetelt életet élnek. Az úgynevezett ezüstgeneráció tagjai a nosztalgizálásba menekülnek.

A technológiai kihívásokról, a működtetéssel járó stresszről és a személyes adatok biztonságáról szóló állítások nem igazán osztották meg a felnőtt lakosságot, láthattuk ezt az itt nem részletezett kvantitatív kutatás eredményeiben. A nemzetközi eredményeknél távolságtartóbb, passzívabb a kirajzolódó kép, sem a kihívás oldalon nincsenek kiugróan egyetértő korcsoportok, sem a működtetésből nem adódnak stresszt okozó, korcsoportokat eltérően jellemző nehézségek. Az 50 évnél idősebbeket (50-65) az egészségügyi ellátás költségei is a teljes népességnél kisebb arányban aggasztják (GfK, 2008).

Összegezve és összehasonlításba helyezve a passzivitást jelző eredményeket, alátámasztást nyer, hogy az ICT akkor jelenthet egy társadalom számára előnyt, ha van mire ráépíteni ezt, ha valami eredendő érdeklődéssel, nyitottsággal, tudással interakcióba kerül. A kutatás feltáró jellegére tekintettel a megismert eredmények alapján a második hipotézisünk megerősítést nyert, a korszakhatár közelítése további kutatások remek kiindulópontjául szolgálhat.

TOVÁBBLÉPÉSI LEHETŐSÉGEK

Az idősök piacainak megnyílása kezdetén állunk, szakértői becslések a demográfiai trendek változását is figyelembe véve 8-10 évben gondolkoznak, amikor láthatóan működő piacról beszélhetünk. A piacfejlődés dinamikáját alapvetően befolyásolja az adott társadalom gazdasági helyzete, az érintett szegmensek szocio-kulturális jellemzői és nem utolsósorban fő témánkkal összefüggésben a digitális írás-olvasás képessége. A piac erejét számbeli fölényéből adódóan az 50+ korosztály fogja jelenteni. Ha náluk lesz az erő, akkor a közgondolkodás is meg fog változni. Az 50+ generáció technológia-befogadási képessége alapvetően befolyásolni fogja az időspiacok fejlődési dinamikáját és irányát, valamint saját életminőségét mind a fiatalabb, mind pedig az idősebb idős életszakaszában. Ennek nyomon követése megalapozhatja a kutatás jövőbeli hatáskörének bővítését, definiálhatóvá tesz konkrét résztémákat.

Összességében elmondhatjuk, hogy a generációk közti segítségnyújtásra és támogatásra alapuló fejlődés és az információs társadalomba történő integráció alapvető feltétele lenne az idősökkel kapcsolatos

attitűdök megváltozása. Történnék változások, adott hatásokkal működik a tudástranszfer, azonban folyamatos lehetőségeket kell biztosítani minden érintett generációnak.

HIVATKOZÁSOK

- Bright Booming Future, AARP Presentation, CES Silver Summit Conference 2009, USC Annenberg School Center for the Digital Future
- e-Befogadás Magyarországon, Éves jelentés 2008, Fókuszban: az idősödők befogadásának problematikája, Inforum, 2008-2009 http://www.inforum.org.hu/wp-content/uploads/2009/03/ebefogadas_eves_jelentes_2008_end.pdf (Letöltve: 2009. 04. 16.) Fogyasztó 50 felett: bezárkózik és nosztalgizál az ezüstgeneráció, GfK 2007.
- Hoffmann I-né (2003): A generációs marketing alkalmazása a civilszférában, www.2003.civilkomp.hu/docs/generacios_marketing.doc
- Hough, M. and Kobylanski, A. (2009): Increasing Elder Consumer Interactions with Information Technology, Journal of Consumer Marketing, 26 1, pp.39-48
- Images of Aging in America, Research Report – AARP Services & University of Southern California Andrus Gerontology Center, 2004
- Kandikó J. (2000): Trendek és fejlődés az európai piacon, CEO Magazin, 2, pp.8-15
- Lengyel Gy. – Lőrincz L. – Siklós V. – Füleki D. (2003): Hidak a digitális szakadék fölött, Jel-kép, 3, pp.25-43
- Magyar Infokommunikációs Jelentés, BellResearch, 2008
- Wyner, G.A. (2007): Boomers are Business, Marketing Management, 16 3, pp.8-9.
- The Elderly, ICT and the Need to Close the Digital Divide -- Interview with Anne-Sophie Parent, In: Mordini, E. and Mannari, S., Including Seniors in the Information Society, 28th World Leading Expert Talks on Privacy, Ethics, Technology and Aging – SENIOR Project, 2008

*Gergátz Ildikó okleveles közgazdász,
PhD-hallgató a PTE KTK
Gazdálkodástudományi Doktoriskolájában*

THE ICT RELATION ANALYSIS OF THE 50+ GENERATION

The information technology plays a crucial role in enabling elderly people to actively participate in (public) life. The information society reallocates the access to and the accessibility of social resources, information and services. The research aims to reveal the relationship of the digital natives and the nomads as it is today and how the representatives of the two sides perceive this connection. The aim of the qualitative research is to find out whether the old saying: "Give a man a fish and you feed him for a day. Teach him how to fish and you feed him for a lifetime" continues to work in this area as well. What are the techniques that support successful fishing, where does help come from.

Ildikó Gergátz